

Учурда өлкөнүн финансы базарында бир нече банктык эмес финансы-кредиттик мекемелер (БФКМ) бар. Алардын ишинин негизги максаты жакырчылыкты жоюу, элди иш менен камсыз кылуунун деңгээлин көтөрүү, ишкердикти өнүктүрүү жана өлкө калкын социалдык мобилизациялоого көмөк көрсөтүү үчүн микрофинансылоо боюнча элге жеткиликтүү кызмат кылуу болуп саналат. Мында БФКМ уюштуруу документтери менен аныкталган жана Кыргыз Республикасынын колдонуудагы мыйзамдарына карама-каршы келбеген башка максаттарды да көздөөгө укуктуу. Азыркы кезде майда насыяларды сунуш кылган БФКМдер өлкөбүздө өтө популярдуу болууда, эл аларга көп кайрылышууда. Бирок, кредитор менен уруш-талаштан тышкары болуш үчүн, кардарлар өзүнүн укугун жана милдетин билүүсү зарыл. Ушул боюнча КРнын Улуттук банкынын Тышкы көзөмөл башкармалыгынын Банктык эмес финансы-кредит мекемелерине тышкы көзөмөл бөлүмүнүн жетектөөчү инспектору Абас Жумаев менен маек курдук.

- Кардардын укугу жана милдети эмнеден башталат?

- Алгач кредитор жана кардардын ортосундагы баштапкы мамилелердин тамырына токтолоюн. Кредитор менен карызкордун ортосундагы байланыш, бир-бирине эки субъектилик ишкердик катары бааланат. Биринчиден, өз алдынча жеке жак катары, экинчиден, бири-биринин алдында мүлктүк жоопкерчиликти алып жүрүүчү катары жана үчүнчүдөн, бир-биринен айырмаланбаган экономикалык кызыкчылыктары бар субъект катары бааланат. Ошондуктан, кредиттик келишим чарбалык келишим түрүнө кирет. Кыргыз Республикасынын Жарандык кодекси кредитор менен анын карызкорунун ортосундагы байланышты аныктайт. Тагыраак айтсак, өзү жөнгө салган мамилелерге катышкандардын теңдигин, эркинин автономиялуулугун жана мүлктүк өз алдынчалыгын таанууга, менчиктин кол тийгистигине, келишимдин эркиндигине, жеке иштерге кимдир-бирөөнүн зомбулук менен кийлигишүүсүнө жол бербөөгө, граждандык укуктарды тоскоолдуксуз жүзөгө ашыруунун зарылдыгына, бузулган укуктарды калыбына келтирүүнү, аларды сот тарабынан коргоону камсыз кылууга негизделет.

- БФКМ менен кардардын ортосундагы негизги мамилелерди насыялык

Карыз алаарда, аны ТӨЛӨӨНҮ да унутпаңыз

келишим түзөт. Ушул боюнча кененирээк маалымат берип кетсеңиз?

- Насыялык келишимдин негизги принциптерин төмөнкүлөр камтыйт – теңдик, төлөө жана кайтарымдуулук, ошондой эле тараптардын милдеттери, жоопкерчиликтери жана башка шарттар, укуктар. Ушуга жараша ар бир кредиттик келишимдин өзгөчөлүктөрү, насыялык каражаттар базарындагы абалы, карызкордун насыяны төлөө мүмкүнчүлүктөрү аныкталып турат. Насыялык келишим жазуу жүзүндө гана болоорун билүү керек. Анын жазма формасын эске албоо менен насыялык келишим жараксыз деп табылып, ал арзыбаган нерсе катары саналат. Азыркы убакытта, ыңгайлуу иш жүргүзүүнүн, убакытты үнөмдөөнүн негиздик өнүккөн компьютердик техниканын жардамы менен, сапаттык жана сандык жагынан БФКМдер өздүк насыялык келишимди иштеп жана аны өз жолу менен бекитип жатышат. Мындан улам, алдын ала келишимдин жана БФКМдердин оң чечиминин негизинде насыялык келишимди түзө турган жактар аркылуу кол коюлат. Өз колу менен коюлган кардардын тамгасы насыялык келишимдин бүткүл шарттары менен макулдуулугун аныктайт.

- Кредитор менен кардардын ортосунда келишим орус тилинде түзүлүп калып жатат. Буга кандай дейсиз?

- Өлкөнүн банктык мыйзамдарына ылайык, коммерциялык банк жана БФКМдер Кыргыз Республикасынын укуктук актыларына, мыйзамдарына каршы келбеген шартта гана ишмердүүлүктөрүн жүргүзө алат жана эрежелерди, процедураларды аныктай алат. Улуттук банктын нормативдик укуктук актыларына жана мыйзамдарына жараша, келишим жана ага тийиштүү укуктардын тутуму, БФКМдердин кардарларынын төлөмдөрү, БФКМдер менен кардарлар ортосундагы макулдашуулар кардардын каалоосу боюнча мамлекет-

тик же расмий тилде түзүлөт. Ошол эле учурда түзүлгөн насыялык келишим кардарлар үчүн түшүнүктүү жана жеткиликтүү болушу абзел. Кардардын укугу жана милдети насыялык келишимде жазылган эрежелер боюнча, өзүнчө бөлүмчөдө чагылдырылып турушу шартталат. Насыялык келишимди жазып жатып, анын шрифти да бүткүл текст боюнча бирдей болушу керек. БФКМдер жана карызкорлор келишимде көрсөтүлгөн маалыматтын кушуялыгын сактай билиши керек.

- Насыялык келишимди түзүүдө, эң алгач эмнеге көңүл буруу керек?

- Насыялык келишимди түзүп жатканда, алдын-ала насыяны кайтаруудагы көйгөйлөрдөн оолак болуу үчүн баардык шарттар боюнча макулдашып алуу зарыл. Ошондой эле, микрофинансылык уюмдар эгер өзгөртүүлөр карызкордун укугунун начарлашына жана милдеттеринин көбөйүүсүнө алып келсе, баштапкы түзүлгөн келишимдин шарттарын бир тараптуу өзгөртүп жиберүүгө акысы жок.

- Кандай шарттар каралган?

- Насыялык келишимдин шарттары эң эле аз дегенде, төмөндөгү шарттарды камтуусу зарыл: Тараптардын аталышы; келишимдин иштөө мөөнөтү; насыянын негизги шарттары - суммасы, кутулуу мөөнөтү, камсыздоо, пайыздык чен; насыя алуунун максаттуу багыты; тараптардын укуктары жана милдеттери; насыялык бюродо кардар туурасындагы маалыматты алуунун шарттары; форс-мажордук абал түзүлгөн учурдагы шарттар. Улуттук банк тарабынан кардарлардын укугун коргоо максатында “Кыргыз Республикасынын микрофинансылык уюмдары туурасында” Мыйзамына, Улуттук банктын нормативдик актыларына өзгөртүү жана толуктоолор киргизилген. Анда кредиторлордун кошумча укуктары, милдеттери насыялык келишимдин стандарттык шарттарында милдеттүү түрдө көрсөтүлүшү керек.

- Ушул боюнча мисал келтире кетсеңиз?

- Мисалы, банктык кызмат көрсөтүү учурунда, кредиторго кардардын укугун коргоо милдети жүктөлөт да, ага жараша кийинки карызкорлордун укуктары каралат. Алар: Келишимде тиешелүү келишим түзүлгөндөн кийин, кардар акча каражатын алганга, же болбосо, келишимге ылайык лизинг боюнча мүлк үчүн төлөөнү жүзөгө ашырган учурга чейинки мезгилде кардардын кредит алуудан (лизинг боюнча сунушталган кызмат көрсөтүүдөн) акысыз негизде баш тартууга укугу болушу тийиш; келишимде алган кредитти (лизингди) кайтарып берген күнгө чейин отуз күн мурда бул тууралуу микрофинансы уюмуна маалымдоо менен кандай гана убакытта болбосун кандайдыр бир айыптык санкцияларсыз кредиттин (лизингдин) ордун мөөнөтүнөн мурда жабууга кардардын укугу каралууга тийиш. Кардар келишимге кол коё элек убакыттын ичинде микрофинансылык уюмдан сырткары чыгып, келишимдин долбоорун жана ага тиркейген маалыматтын топтому менен юридикалык кеңеш алууга укуктуу. Бирок, бул үчүн кетирген убакыт 1 күндөн 3 жумуш күнгө чейин гана созулушу керек. Кардар микрофинансылык уюмга кайрылып, насыянын мөөнөтүн узартуу же түзүмдүн шарттарын өзгөртүү өтүнүчүн билдирүүгө укуктуу. Эгерде кардардын негизги насыясынын 50% көбү төлөнгөн болсо, калган сумманын наркына туура келсе - алгачкы күрөөнүн ордуна башка күрөө коюу укуктуу. Насыялык келишим түзүлгөнгө чейин кардардын алдында баардык маалыматтар болушу керек. Айтсак, насыя берүүнүн шарттары, насыя продуктусунун толук наркы, каалоосу боюнча мамлекеттик же расмий тилде кардарга берилиши керек. Ошондой эле башка кредиттер менен бул кредитти салыштырууга мүмкүн болуу үчүн маалыматтын формасы системалаштырылган жана бир түрдүүлүк болушу керек.

(Уландысы 12-бетте)

(Башы 11-бетте)

Кардар - жеке жак, анын ичинде юридикалык жакты түзбөгөн жеке ишкер менен кредиттик келишимде белгиленген негизги сумма жана пайыздар боюнча мөөнөтү өтүп кеткен карыз үчүн айып акылар, туумдар боюнча пайыздын өлчөмү кредит боюнча келишимде көрсөтүлгөн номиналдуу пайыздык ставкадан ашык болбошу керек. Мында кредиттин колдонулушунун бүткүл мезгили үчүн эсептелген айып акылардын, туумдардын өлчөмү берилген кредиттин суммасынын 20 пайызынан ашпоого тийиш. Кардарды укуктарынын топтому менен чыгашалар туурасында тааныштыруу- Улуттук банктын нормативдик актыларына ылайык формада жүргүзүлүүсү эки тарап аркылуу кол кою менен бышыкталат. Кардарга кол койдурулуп, келишим боюнча өзү кабыл алган милдеттенмелерди аткаруунун же талаптагыдай аткаруунун бардык кесепеттери түшүндүрүлүүгө

тийиш. БФКМдер керек болгон учурда насыяны эсептөө, айып акылар, туумдар боюнча түшүндүрмөнү зарылдык учурда берип турушу керек.

- Кредитор менен кардардын ортосундагы келишим өлкөнүн банктык мыйзамдарына эле көз каранды болобу же?..

- Улуттук банктын нормативдик укуктук актылары, карызкорлордун укугун коргоо максатында жана тараптардын ортосундагы келишпестиктерди болтурбоо үчүн кошумча укуктарды аныктап жатат. Ал карызкор менен кредитордун милдеттери жана жоопкерчиликти менен катар кредиттик келишимге стандарттык талап катары коюлат. Мындай нормативдик актылар дайыма толукталып жана насыялык катышуучулардын сунуштарын эске алуу менен толукталган тажрыйбанын негизинде ишке ашырылат.

АКТУАЛДУУ МАЕК

Карыз алаарда, аны төлөөнү да унутпаңыз

- Кредитор менен карым-катнашта карызкор негизги кандай эрежелерди сактоосу керек?

- БФКМдер менен карым-катнашта болушу үчүн карызкор негизги эрежелерди сактоосу керек. Айрыкча насыя алуу алдында төмөнкүлөрдү эске алуусу зарыл: насыя кайсы максаттарга колдонулаарын билүү; ар башка насыялык мекемелердин насыя берүү шарттарын салыштыруу; насыяны кайтарып берүү мүмкүнчүлүктөрүн баалоо; ылайыктуу мекемени тандоо. Ал эми насыя алуу учурунда мына буларга көңүл буруусу керек: насыя келишимин жана аны төлөөнүн графиги менен таанышуу; насыянын так наркын билүү (негизги сумма, пайыздар жана комиссия); документтерге кол коюдан мурун бардык суроолорду чечип алуу.

Насыя алгандан кийин кардар-карызкор насыя келишимдин ар бир шарттарын толук тутууга, төлөмдөрдү өз убагында жүргүзүүгө, дүмүрчөктөрдү сактоого милдеттүү.

- Акчаны кайтарууда терс көрүнүштөр жаралбашы үчүн кардар эмне кылышы керек?

- Жогоруда айтылгандардын баардыгын эске алуу менен акчаны кайтарууда терс көрүнүштөр жаралбашы үчүн кардар мына

бул эрежелерди да эстен чыгарбашы керек: насыяны аталган максатка жумшоо; башка инсандарга берүү үчүн насыяны албоо; насыяны төлөөгө келгенде көйгөйлөр жаралса, өзүнүн кредиттик мекемесине кайрылуу. Ушуга байланыштуу, өзүнө алынган милдеттер өз учурунда же толугу менен аткарылбай калса, насыялык байланышты түзгөн тараптар сүйлөшүүлөрдү жүргүзүп, эки жакка тең пайдалуу шартты табууга жана көйгөйдү тынчтык жолу менен чечүүгө умтулуш керек. Эгерде тараптар бир пикирге келе алышпай калса, талаш-тартышты Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында көрсөтүлгөн жолдоруна ылайык чечүү керек.

- Кеп соңунда кардарга кандай кеңеш берер элеңиз?

- Карызкор насыялык келишимди түзүү менен кандай көйгөйлөргө туш келиши мүмкүн экендигин так билиши үчүн, өз укугун жана милдеттерин да так билишине жана так аткарышына кеңеш берем.

Дайырбек
МЕЙМАНОВ,
m_daiyr@mail.ru